



Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 24 Sayı: 47 (Year: 24 Issue: 47)

Mart-2021-Eylül 2021 (March 2021-September 2021)

E-ISSN: 2149-9098



2021, 24(1): 125-158

DOI: 10.18691/kulturveiletisim.829071

****Araştırma Makalesi****

Çapraz Evliliklerde Aile Fotoğrafları Aracılığıyla Kimlik, Toplumsal Cinsiyet ve Göçü Anlamak

Gülbin Özdamar Akarçay**

Özet

Makalede, Toronto'da yaşayan çapraz evlilik yapmış Türkiyeli göçmenlerin aileyi nasıl kurduklarına; ait oldukları kimliklerin ve cemaatlerin aile ve ilişki üzerine etkilerine ve toplumsal cinsiyet rollerine odaklanılmıştır. Kültürlerarası iletişimi tesis eden en temel ilişkilerinden biri olan çapraz evlilikler farklı dil, din, ırk ve ulustan bir araya gelmiş iki kişinin evliliğini anlatan bir kavramdır. Çapraz evliliklerinin en önemli belirleyicilerinden biri ise evlenenlerin kimliklerinden doğan karşıtlıklardır. Makalede kategoriler oluşturulurken Türkiye'de kimlik bağlamında yerleşmiş ötekilik temel alınmış, öte yandan Kanada deneyimi bağlamında göçmen olarak farklılıkları da unutulmamıştır. Toronto'da yapılan araştırmanın bir bölümünü oluşturan bu çalışmada, katılımcı aileler Alevi-Sünni ve Türk-Kürt evlilikleri yapmış 3 aileden seçilmiştir. Araştırmada fotografik uyarıma dayalı görüşme tekniği kullanılırken, aile fotoğraf albümleri görüşmelerde veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Geçmişe, şimdiden fotoğraflar aracılığıyla bakmak, geçmişini yeniden üretmek olduğu kadar, var olan geçmişin şimdide nasıl anlamlandırıldığını ve geçmişe dair unutulmaların belleğe hangi gerçeklerle geri çağrıldığını gösterir. Bu nedenle araştırmada ailelerle birlikte fotoğraf albümlerine bakılmış, onların fotoğraflara verdikleri tepki ya da ilgi sorularla gözlemlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, Alevi-Sünni ve Türk-Kürt çapraz evliliklerinde cemaatçiliğin, gelenek ve inançların, siyasi savunuculuğun kimlik ve toplumsal cinsiyet rollerinin inşasında önemli bir role sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcı aileler çok kültürlü toplum olarak bilinen bir ülkeye yerleşmiş olsalar da ailelerin kendi memleketlerinden getirdikleri önyargıları, inançları ve baskıları yeniden ürettikleri görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çapraz evlilikler, kimlik, göç, cemaatçilik, toplumsal cinsiyet, aile fotoğrafları.

* Geliş tarihi: 20/11/2020 • Kabul tarihi: 20/02/2021

** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü.
Orcid no: 0000-0003-4266-4561, gulbinakarçay@gmail.com

****Research Article****

Understanding Identity, Gender and Migration Through Family Photos in Cross-cultural Marriages

Gülbin Özdamar Akarçay**

Abstract

This paper focuses on immigrant families with cross-cultural marriages living in the multicultural sphere of Toronto, how they build their families, and how the identities and communities they belong effect their relationships and gender roles. Cross-cultural marriage is one of the basic intercultural communication means, and it is defined as the marriage of two persons with different languages, religions, races or nationalities. The most important factors that determine cross-cultural marriages are the controversies caused by the different identities of the parties. The categories this paper presents are based on established otherness in terms of identities in Turkey, however, the variations in immigrant experiences are also implicated. This study is part of a research conducted in Toronto. Three families who have mixed marriages of Alevi-Sunni and Turkish-Kurdish, are selected from participant families in the context of identity, immigration, gender and communitarianism. Photo-elicitation interview is used as a research technique and, family photo-albums are used as data gathering means. It is interesting to trace what these photographs tell us today in terms of cross-culturality. Seeing the past through photographs at the present is a way of reproducing the past, and it also demonstrates how the past is interpreted and recalled in the present, as well. Throughout the research, the researcher observed the families, their reactions and recollections while going through the pages of their family albums. In Alevi-Sunni and Turkish-Kurdish mixed marriages, it is revealed that communitarianism, traditions and beliefs, political advocacy has an important role in the construction identity and gender roles. Even though participant families settled in a country that has been well known as a multicultural society, it is observed that families reproduce prejudices, beliefs and oppressions what they brought along from home country.

Keywords: Cross marriages, identity, migration, communitarianism, gender, family photographs.

* Received: 20/11/2020 • Accepted: 20/02/2021

** Eskişehir Osmangazi University Faculty of Art and Design, Visual Communication Design Department
Orcid no: 0000-0003-4266-4561, gulbinakarçay@gmail.com

Göç, Kimlik ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Çapraz Evliliklerde Aile Fotoğraflarının Gösterdikleri¹

Bütün aileler ana babalarını, çocuklarını icat ederler; her birine bir hikâye, bir kişilik, bir yaradılış, bir kader, hatta bir dil biçerler.

Edward Said, Yersiz Yurtsuz.²

Giriş

Kimlikler toplum içinde “bazı insanlarla nelerinizin ortak olduğuna ve sizi başkalarından neyin farklılaştırdığına ilişkin bir ait olma sorunudur” (Weeks, 1998: 85). İnsanın toplumsal ilişkileri diğerleri ile olan bağlarıyla şekillenir. İnsan yansız değildir ve sürekli bir arayış içindedir. İnsan, kim olduğunu söylerken aynı zamanda ne olduğunu, neye inandığını ve ne istediğini de tanımlayarak hem kendini anlamaya hem de anlatmaya çabalamaktadır (Weeks, 1998: 85-86). Weeks’in de (1998: 86) belirttiği gibi inançlar, düşünceler, gereksinimler ve istekler, yalnızca farklı topluluklar arasında değil bireylerin kendi içlerinde de çelişki içindedir. Zamanla şekillenir, farklı kültürlerle karşılaştığında ise tamamen değişebilir. Bu nedenle kimlikler sürekli bir değişim ve dönüşüm halindedir.

Tanınma ve çokkültürlülük siyasetinin doğrudan bağlantılı olduğu kimlik

¹ Bu araştırma 2016-2017 yılları arasında TÜBİTAK 1059B191501555 nolu Doktora Sonrası Araştırma Bursu desteği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sırasında alanda ilk bağlantılarımı kurmada öncülük eden Prof. Dr. Mustafa Koç’a, doktora sonrası araştırma süpervizörlüğünü gerçekleştiren Prof. Dr. Michael Lambek ve Asist. Prof. Dr. Donna Young’a, University of Toronto-Scarborough Center for Ethnography’ye ve elbette TÜBİTAK’a destekleri için teşekkür ederim. Araştırma, Kanada’nın Toronto şehrinde yaşayan ve Türkiye’den göç eden göçmenler (Türk-Kürt, Alevi-Sünni, Kanadalı-Türkiyeli Göçmen, Göçmen-Türkiyeli Göçmen vs.) arasında çapraz evlilik (cross-marriage) yapan (her bir kategoriye temsil eden 3 aile olacak şekilde) 12 aileye odaklanmakta ve bu çiftlerin aileyi nasıl kurdukları, aralarındaki kimlik farklılıklarının etkileri, yaşadıkları kültürle ilişkileri, çiftlerin evlilik öncesi ve sonrası birey olarak kendilerini, geçmişlerini ve bugün içinde buldukları ilişkiler ağını anlatan aile fotoğraflarındaki temsiller, nostalji ruhunun nasıl kurulduğu, varsa bu konuda gözlemlenen değişimleri ortaya koymaktadır. Bu makalede ise Türk-Kürt, Alevi- Sünni evliliklerini temsil eden 3 aile üzerine odaklanılmıştır.

² Said, 2014: 21.

kavramı, Charles Taylor'un (2018) "tanınma politikası" tanımlamasında da dikkatle tartışılan kavramlardandır. Ona göre, her türlü kimlik (ulusal, bireysel, kültürel, siyasal, toplumsal ya da etnik), "öteki"ni tanıma, tanımama ya da yanlış tanıma eylemlerimizle biçimlenmektedir. Böylelikle insan, kimliğini ancak diğerlerinin ona olan tavır ve davranışlarını deneyimleyebildiğinde oluşturur. Dolayısıyla "öteki" ile iletişime geçmeden, onunla yüz yüze gelmeden kimlik oluşturmak olanaksızdır ya da çok zordur (Kaya ve Kentel, 2005: 21). Rutherford da (1998), deneyimin önemine değinmekte ancak yaşanan deneyimlerin kimliğin bir parçası olabilmeleri için insana eklenmeleri gerektiğinden bahsetmektedir. Rutherford ayrıca farklı kimliklerin kesişiminden de söz eder: "Örneğin, sınıfsal öznelliklerimiz yalnızca cinsiyetimizle yan yana birlikte var olmazlar. Daha çok sınıfımız cinsiyetleşmiş, cinsiyetimiz sınıflaşmıştır. Bu öğelerin bir 'üçüncü terim' içinde bir araya gelmesi sürecine eklenme denir" (Rutherford, 1998: 19).

Kimlik bize, yaşanmış deneyimin fenomenolojik alanını ve kalıcı kültürel inanç sistemleri, değerler ve anlam oluşturma pratiklerinin semiyotik alanını birbirine bağlamamız için bir yol da sağlar (Lemke, 2008: 21). Kendimizi tanımlamak için ait olmadığımız ötekiler yaratır, onları tanımlayarak da bir kimlik sahibi oluruz. Kimliğimiz ait olduğumuz genetik kodlarla oluşacağı gibi, dinsel inanışlarımız ve politik duruşlarımız da belirgin bir biçimde bizi şekillendirmektedir. Bu haliyle kimlik toplumsaldır. Yaşanılan topluma, toplumun çoğunluğuna göre de değişmektedir. Hele bir de doğduğunuz ve ait olduğunuz toplumdaki, başka coğrafyalara göç ettiğinizde bir göçmen olarak inşa edeceğiniz kimliğin ilk sırasına göçmenlik yerleşmektedir. Göç olgusu kimliklerin sorgulandığı ya da sahip çıktığı, terkedildiği ya da körü körüne bağlanıldığı bir karşıtlıklar zemini oluşturmaktadır. Göçmenler, etnik, dinsel ya da mezhepsel olarak birbirine tutunan gruplar kurarak kimlik temelli cemaatleşmektedirler. Göçmenler yaşamları boyunca kendilerinden farklı kültürlere sahip diğer insanlarla karşılaşır, iletişime geçerler, kimi zaman da evlilik gerçekleştirirler. Bu tür etkileşim ve kültürlerarasındaki geçirgenlik, kültürlerarasılık kavramı ile tanımlanmaktadır. Kavrama verilecek en güncel örnek olan çapraz evlilikler; farklı dil, din, ırk ve ulustan bir araya gelmiş iki kişinin evliliğini anlatan bir tanımlamadır. Farklı kimliklere sahip iki insanın doğdukları coğrafyalardan uzakta kurdukları kültürlerarası kurumsal bir

birliktelik olarak evlilik, kimi zaman karşıtlıklardan doğan çatışmalara kimi zaman da kültürlerin birbirleri ile etkileşimi ile armonilere sebep olur.

Bu araştırmada kimlik, göç, toplumsal cinsiyet ve cemaatleşme bağlamında Türkiye'den Kanada'ya göçen ve çapraz evlilik yapmış (Alevi-Sünni, Türk-Kürt) göçmenlerin aileyi nasıl kurdukları; nasıl ait oldukları; kimliklerin ve cemaatlerin aile ve ilişki üzerine etkileri ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerine odaklanılmıştır. Etnografik bir yöntemle dayalı olan çalışmada veri toplama aracı olarak fotografik uyarım tekniği ile birlikte derinlemesine görüşme ve katılımcı gözlem kullanılmıştır. Çalışmada katılımcı aileler Alevi-Sünni ve Türk-Kürt evlilikleri yapmış 3 aileden seçilmiş; her bir katılımcıya rıza formu imzalatılmış ve katılımcılara takma adlar verilmiştir.

Etnografi ve Aile Fotoğrafları Üzerine

Bu araştırmada temel olarak etnografik yöntem kullanılmış; araştırmanın verileri fotografik uyarım tekniği ile aile fotoğrafları üzerinden yapılan derinlemesine görüşmeler ve katılımcı gözlem yoluyla elde edilmiştir. Aileleri belirlemek amacıyla kartopu örneklemin kullanıldığı araştırmada derinlemesine görüşmeler yarı yapılandırılmış sorular ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcı ailelerin evlerinde yapılmıştır. Aileler ile birlikte yemekler yenmiş, çay kahve içilmiş, kimi zaman televizyon izlenmiş, kimi zaman evin çocukları ile odalarında informal görüşmeler yapılmıştır. Zaman zaman da komşular ve aile bireylerin diyaloglarına tanık olunmuştur. Bazı ailelerde ise akrabalar ve kayınvalidelere rastlanmış ve ilişkiler gözlenmiştir. Etnografik yöntem için gözlem hayati öneme sahiptir; “orada var olan kültürü, gündelik yaşamı anlamaya çalışmanın bir önkoşuludur” (Özdamar Akarçay, 2013: 160). Hakan Ergül'ün de belirttiği gibi “[...] etnografya beklenen, saha çalışması süresince içerden (emic) bir yaklaşım geliştirerek, belirli bir mesele çerçevesinde gündelik örüntüleri gözlemlemesi ve yorumlamasıdır” (Ergül, 2013: 5).

Çalışmada araştırmacı günlüğü ve gözlem notları da araştırmada veri olarak kullanılmaktadır. Etnografik araştırmalarda temel olan aile yaşamına katılmak, özel anlarını dışardan gelen bir göz olarak paylaşmaktır. Bu süreç, araştırmacı günlüğünde ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Çünkü etnografik araştırmaların veri toplama, veri analiz etme süreçleri özdeşünümsel (self-reflexive) süreçlerdir. Araştırmacının içinde

olduğu alanda aileler, ilişkiler, topluluklardan etkilenmemesi kaçınılmazdır. Ancak Bourdieu'nun da belirttiği gibi düşünümsellik sürecinin temel argümanı, “bireysel olandaki toplumsalı, mahremi altında gizlenen gayri şahsiyi, özeli en derinine gömülmüş evrenseli keşfettirerek, araştırmacıları kendi habitusuna esir olmuş entelektüellerin yanılsamalarından kurtarmaktır” (Bourdieu ve Wacquant, 2007: 40). Bu çalışmadaki özdüşünümsellik, araştırmacının “kendilik sürecini” ve “kısmen olayların betimlemelerle inşa edildiğini”, kısmen de betimlemelerin sürecin bir parçası olduğunu (Potter, 1996: 47) kabul etmektedir.

Bu çalışmada aileler ile etnografik fotoğraf olarak tanımlanan aile fotoğrafları üzerinden görüşmeler yapılmıştır. Etnografik fotoğraf, kültürü ve özneyi kaydetmek ve anlamak amacıyla çekilmiş fotoğraf olarak tanımlanabilir. Bir fotoğrafın etnografik olması için sadece bu amaçla çekilmiş olması değil, etnografik bilgilendirme amacıyla kullanılışı da önem taşımaktadır. Bu çalışmada etnografik fotoğrafın etnografaların alanda çalışırken, sistematik olarak ürettikleri fotoğraflar olduğu kadar (Pink, 2007: 69), daha önce üretilmiş ve bir döneme ışık tutan, etnografik bilgi veren fotoğrafları da içerdiği savunulmaktadır. Etnografik fotoğrafın sosyal bilimlerde veri toplama aracı olarak kullanılmasına yönelik farklı yöntemler geliştirilmiştir. Böylelikle fotoğraf, etkili bir veri toplama aracı olarak amaca yönelik veriler elde edilmesinde araştırmacıya yardımcı olmaktadır (Özdamar Akarçay, 2012: 64).

Araştırma sırasında fotoğraflarını vermek istemeyen katılımcıların fotoğrafları alınmamıştır. Aile fotoğrafları, ev içi alanı, aile ilişkilerini, aile üyelerinin gelişim ve değişimini, başarılarını, mutluluklarını, çocuk sahibi olma, doğum günleri gibi özel anların kayıt altına alındığı çoğu zaman şipşak (snapshot) fotoğraflardır (Ulu, 2013: 28). Aile albümleri üzerinde çalışan birçok akademisyenin ve öncü çalışmanın da vurguladığı gibi (Chalfen, 1987; Hirsch, 1981; Slater, 1995; Spence, 1986; Spence ve Holland, 1991; Rose, 2010) çoğunlukla fotoğraflar mutlu aile bireylerini gösterir ve boş zamanlarda çekilmiş anları temsil ederler. Richard Chalfen'in (1987: 42) aile albümlerinde ezici benzerlik ve fazlalık duygusu olduğu vurgusu, karakterler değişse de tüm aile albümlerinin birbirine benzediğini anlatmaktadır. Geoffrey Batchen (2008: 123) aile fotoğraflarının bir fotoğraf olarak yaratıcı olmamalarına rağmen aşırı

derecede duygusal olduğunu belirtirken, Don Slater (1995: 134), aile fotoğraflarını genellikle basmakalıp ve sıradan bir kendini temsil etme alanı olarak görmektedir.

Sontag (1999: 25) ise, her ailenin fotoğraflar yoluyla aile bütünlüğüne tanıklık eden taşınabilir bir görüntü takımı ile tarihsel bir kayıt oluşturduğunu vurgulayarak fotoğraf albümlerinin önemini şöyle açıklamıştır:

Çekirdek aile denen o klostrofobik birim çok daha geniş olan aile topluluğundan kesilip çıkarılırken, fotoğraf gelip aile yaşamının tehlikeye düşen sürekliliğini ve yok olmaya yüz tutmuş olan genişliğini anılaştırmış, simgesel olarak yeniden oluşturmuştur. Dağılmış akrabalarını simgesel varlığı o hayalet gibi izlerde, yani fotoğraflarda yaşar. Bir ailenin fotoğraf albümü genellikle büyük aileyle ilgilidir-çoğu kez de ondan artakalan tek şeydir.

Aile fotoğrafları, kültürel hafızayı oluştururken; yaşam tarzları, giyim kuşam, zevkler, estetik kaygılar gibi ait olduğu dönemin kültürel özelliklerinin çeşitli sınıflarda nasıl farklılaştığını, zaman içinde nelerin değiştiğini, dönüştüğünü, nelerin aynı kaldığını ve aileye nasıl yansıdığını da gösterir (Ulu, 2013: 28). Böylelikle yerelin kendi kültürel, coğrafi ve toplumsal özellikleri aile özelinde fotoğraflara yansımış olur. Yerele ait bilgiyi içeren aile fotoğraflarında, endişe ve entropi koşulları altında yerelliği nasıl yeniden ürettikleri de görülmektedir (Wolbert, 2001: 21). Çünkü Prosser ve Schwartz'ın da (2006: 101) belirttiği gibi "fotoğrafik görüntüye bakmak, toplumsal bağlam, kültürel ön kabuller ve grup normaler tarafından belirlenmiş bir toplumsal faaliyettir."

Göç sürecinde, göçmenin geldiği kültüre, kimliğe ve coğrafyaya dair kendiliğinden oluşan yerel unsurlar, aile albümlerinde kendini göstermektedir. Özenle saklanan fotoğraflar, bu göçmenlerin yanlarına aldıkları en kıymetli eşyaya dönüşmektedir. Aile albümlerinde, düğün gibi ailenin bir arada olduğu ve yeni bir ailenin inşa edildiği anlardan başlayarak, çocukların doğumları ve başarıları etrafında şekillenen mutlu anlar ile birlikte, özlenen geniş aile bireylerinin de fotoğrafları yer almaktadır. Aile albümlerindeki fotoğraflar, geçmişe, şimdiye ve geleceğe dair çok şey söyledikleri ve etnografik bilgi taşıdıkları için (Özdamar Akarçay, 2015: 91) araştırmacı tarafından çalışmanın merkezine yerleştirilmiştir. Ailelerle birlikte fotoğraf albümlerine bakarak gerçekleştirilen görüşmelerde, etnografik fotoğrafın bir tekniği olarak kabul gören fotoğrafik uyarım (*photo-elicitation*) kullanılmıştır.

Fotografik uyarım, araştırmacı tarafından araştırma amacına uygun bir şekilde seçilerek düzenlenmiş fotoğrafların kişilere, gruplara gösterilmesi ve onlardan geri bildirimlerin alınması amacıyla uygulanan bir veri toplama tekniğidir. Bu teknik, katılımcıların değer yargılarını, inanç, davranış ve anlam dünyalarını keşfetmek, anıları harekete geçirmek, grup dinamiklerini keşfetmek gibi amaçlarla uygulanır. Bu çalışmada, fotografik uyarım tekniği kullanılma amacı ise, “bir görüntünün muğlak doğası üzerine gitmektense, amaçlı bir biçimde provokatif ve yıkıcı” (Prosser ve Schwartz, 2006: 108) olmasıdır. Bu yaklaşım ile aile fotoğrafları üzerinden, bastırılmış görüşler uyarılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmış, fotoğrafın içeriği üzerine konuşmak yerine, katılımcıların fotoğraf tarafından tetiklenen mahremiyetleri hakkında yorum yapmaları sağlanmıştır (Prosser ve Schwartz, 2006: 108-109).

Alevi-Sünni, Türk-Kürt evliliği yapmış katılımcı ailelerin fotoğraf albümlerinde kimliklerini ve aile içi kimlik çatışmalarını gösteren düğün fotoğrafları ile birlikte, geniş aile fotoğraflarında ortaya çıkan cemaatleşmenin ve cemaatin içine sıkışmış kadın göçmenlerin deneyimleri de fotoğraflar ile belirginleşmiştir. Özellikle Türkiye’den getirdikleri alışkanlıklar ve yerleşmiş gelenekler ile göçtükleri ülkelerde de benzer teamülleri sürdüren aileler ile onların fotoğraf albümlerine bakmak, mahremlerine dokunmak demektir. Fotoğraf albümlerine verdikleri değer, fotoğraflar ile kurdukları duygusal bağ ve fotoğraflara bakarken kimi zaman kendiliğinden ortaya çıkıveren aile içi gerginlikleri gözlemlemek özellikle kimlik, ötekilik ve toplumsal cinsiyet rolleri açısından oldukça değerli veriler sunmuştur.

Kanada’da Din ve Etnisite Temelli Çapraz Evlikler

Bireyler, yaşamlarının her aşamasında kendilerinden farklı kültürlere sahip bireylerle karşılaşır. Claire Kramsch (1998: 82) “çeşitli söylem topluluklarına³ mensup olan ve bu nedenle birçok farklı kültür ve dili kullanmanın yollarını bilen ve bunlarla özdeşleşmek için dil kaynaklarına ve sosyal stratejilere sahip olan kişileri” çokkültürlü

³ Söylem toplulukları "hedefleri veya amaçları olan ve bu hedeflere ulaşmak için iletişimi kullanan gruplar"dır (Swales, 1996: 25).

olarak tanımlamaktadır. Ancak bütün boyutlarıyla kültürlerarası bir karşılaşma göç sürecinde yaşanır. Kültürlerin geçirgenliğini, etkileşimini vurgulamak için de kültürlerarasılık kavramı kullanılmaktadır. Yani herkesin kendi kültürü dışında başka kültürlerle iletişime geçmesi, ortaklıklar kurması, evlilik gibi kurumsal yapılarla karşı kültürü tanıma, karşılıklı etkileşim kurma, farklılıkların bir arada oluşunu vurgulamaktadır (Somersan, 2004: 115-116).

Lary A. Samovar ve Richard E. Porter (2004), bir kişinin çevresindeki dünya algısının, kendi kültürünün dünyayı anlamlandırmak için kullandığı semboller sistemine derinden yerleştiğini vurgulamaktadır. Bu sebeple onlara göre kültürlerarası iletişim, "kültürel algıları ve sembol sistemleri iletişim olayını değiştirecek kadar farklı olan insanlar arasındaki etkileşimdir" (Samovar ve Porter, 2004: 15). Kültürlerarası iletişimin en temel ilişkilerinden biri olan çapraz evlilikler de farklı dil, din, ırk ve ulustan bir araya gelmiş iki kişinin evliliğini anlatan bir kavramdır. Deborah Tannen (1986), çapraz evliliğin aynı toplumdaki farklı sınıflar ve hatta bölgeler için geçerli olabilen bir tanımlama olduğundan bahsederek, tüm evliliklerin bir şekilde kültürler arası olabileceğini vurgulamıştır. (Breger ve Hill, 1998: 7).

Çapraz evlilik kavramı sadece farklı milletlerden insanların gerçekleştirdiği bir evlilik olarak değil aynı zamanda farklı etnik ve dinsel kimliklere sahip olanların gerçekleştirdiği evlilikler olarak da tanımlanmaktadır. Bu makalede de aynı ulusal kimliğe sahip olmakla birlikte etnik ve dinsel farklılıklara sahip olan çiftler, çapraz evlilik yapmış kişiler olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmanın katılımcı ailelerinden birisi Türkiye'den göçmeden evlenmiş, diğer ikisi ise Kanada'da tanışıp evlenerek farklı etnik, dini ve kültürel bir çevreyle tanışarak ev sahibi ülkenin kendi kültürü ile de etkileşerek yeni bir aile kurmuşlardır. Çalışmanın katılımcıları şunlardır:

Ali-Ayşe (Türk Alevi-Türk Sünni): Ali (55) Alevi, Ayşe (45) Sünni. Üniversitede okuyan 2 tane kızları var. 1. kuşak göçmenler. Ali iltica ediyor ve yıllar sonra da ailesi geliyor. Toronto Alevi Derneği'nin kurulmasına öncülük eden kişilerden biri olan Ali, eşinin de artık bir Alevi olduğunu vurguluyor.

Lale-Bülent (Kürt Alevi- Türk Sünni): Lale (32) Kürt Alevi ve Bülent (40) (Türk Sünni). Lale'nin babası iltica etmiş ve 9 yıl sonra Kanada'ya gelebilmişler. Bülent ise

İngilizce öğrenmek için gelmiş ve orada yaşamaya karar vermiş. Toronto’da tanışıp evlenmişler.

Aze- Ferhad (Kürt Sünni- Kürt Alevi): Aze (40) Kürt Sünni ve Ferhad (40) Kürt Alevi. Aze iltica etmiş, Ferhad ise “work and travel” programı ile önce Amerika’da çalışmış ve sonra Kanada’ya gelip iltica etmiş, Toronto’da yaşamaya karar vermiş. Toronto’da tanışıp evlenmişler.

Göçmen olarak geldikleri Kanada’da bir aile kurmanın zorluklarından biri yabancı olunan o ülkenin koşulları içinde bir iş bularak hayata tutunmaktır. Evlenmek ve bir aile kurmak bekar göçmenin düşüneceği en son şeydir. Katılımcı ailelerden Lale ve Bülent’in, görüşmelerimizde sıklıkla vurguladığı “yaşamak ve alışmak için iyi bir iş ihtiyacı” onların evliliklerine giden yolu döşemiştir. Lale ve Bülent’in evlilikleri, iş bulmak ve hayatta kalmak için çabalayan iki göçmenin karşılaşması ile oluşmuştur. Lale için iş yaşamı, cemaatinden (Kürt Alevi) koptuğu, Toronto’nun kendi gündelik yaşamı içine girdiği ve kendi tercihleri ile hareket ettiği bir alan yaratmaktadır. Bu vesileyle de Bülent ile tanışmıştır. O dönemde bir pideci işleten Bülent’in yanında garson olarak çalışmıştır.

Lale gibi dil problemi olan, uzmanlık alanına göre iş bulamayan göçmenler, işgücü piyasasına entegrasyon ile ilgili önemli zorluklar yaşamakta ve genellikle düşük ücretli ve sosyal güvenlik yardımlarından yoksun olan yarı zamanlı veya sözleşmeli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Lale de onlardan biridir. Richard Sennett’in (2008) belirttiği gibi, “yeni ekonomi, zaman içinde oradan oraya, bir işten diğerine sürüklenen yaşantılardan” beslenmekte, “uzun vade yok”, “bırak git”, “kendini adama”, “fedakârlıkta bulunma” sloganlarıyla, uzun vadede kişilerin davranışlarını değiştirmektedir. Esnek kapitalizmin kişiler üzerinde kariyer oluşturma baskısı, kişinin yaşamı boyunca becerilerini değiştirmeden ilerlemesini, bir kurumun bir bölümünden başlayarak ilerlediği geleneksel kariyerleri yok etmektedir (Sennet, 2008: 21).

Bülent belirli bir sermayeye sahip bir göçmen olarak bir işletme sahibidir ve işveren konumundadır. Lale ve Bülent’in Toronto’da tanışıp evlenme süreçlerini, evlilik fotoğraflarına bakarken Lale şöyle anlatmaktadır:

Bülent'in restoranına yemeğe gittiğim zamanda aramızda bir şey oldu. Onun restoranında part-time çalışmaya başladım. Ondan sonra arkadaşlar aracılığıyla birbirimize açıldık. Arkadaşım "aslında çok yakışıyorsunuz" dedi. Ben de arkadaşıma dert yanıyordum. Annem beni evlendirmek istiyordu. Anneler kızlarını evlendirme çabası içerisinde oluyorlar. Ben de hiç sevmiyorum o tarz şeyleri. Arkadaşım "neden Bülent ile olmasın" dedi. O şekilde güzel başladı. Sonra da evlendik (26.04.2017, Lale, 30).

Türkiye'de kapalı bir cemaatin içinde yaşadktan sonra Kanada gibi bir ülkeye geldiklerinde, diasporalar içinde yetişmiş ve Kanada kültürü ve eğimi ile de tanışmış ikinci kuşak göçmen çocuklarında belirli yaşa kadar uyum süreçleri yavaş olmaktadır. Aileler geleneksel kodlarla yetiştirdikleri çocuklarının bir Kanadalı gibi refah içinde ama Türkiyeli gibi geleneklerine bağlı yaşamalarını istemektedir. Onlar ancak okul ya da iş yaşamına atıldıklarında baskıdan uzaklaşmakta ve kendilerini ifade etme olanağı bulmaktadır. Lale'nin ailesinin onu evlendirmek istemesi, ancak onun reddetmesi bu anlayışın bir örneğidir. Özellikle kamusal alan ve iş yaşamı, kadın göçmenler için ailenin ve cemaatin onlara dikte ettiği geleneksel yaşama biçimlerinden uzaklaştıkları bir özgürleşme mekânıdır.

Yeni bir ülkeye entegrasyon sürecinde "siz"den olanlarla sosyalleşmek ve o cemaatin bir üyesi olmak göçmeni güvende hissettirmektedir. Bu tür cemaatler, gündelik yaşamın stresini, yuva özlemini gideren, evindeymiş gibi hissettiren bir habitus sağlamaktadırlar. Tönnies cemaati, "herkesin birbirini bildiği, statünün atfedildiği, toplumsal ve coğrafi hareketliliğin sınırlı olduğu ve tüm hayat tarzının homojen bir kültüre, örgütlü dine dayandığı" (Slattery, 2010: 59) bir topluluk olarak tanımlamaktadır. Göçmenler arasında oluşan grup ya da cemaatler uzamsal yakınlıktan kaynaklanan kendiliğinden örgütlenmeler değil kamusal alanda tanınma amacına dönük kurulmuş kimlik bağlarına dayalı dayanışmalar olarak belirginleşmektedir (Kastoryano, 2000: 53). Ev sahibi ülkenin göçmen derneklerine ilişkin politikası da dernekleşmeyi biçimlendirmektedir. (Kastoryano, 2000: 175). Kimliklerin oluşmasında, kültürün korunması ve geliştirilmesinde, gelecek nesillere aktarılmasında cemaatleşme çok önemlidir. Dernekler cemaatleşmenin kurumsallaşmış örneğidir ve sosyalleşme, eş seçme, yeni gelen göçmenlere yardım etme, dil öğrenme ve öğretme, sosyal haklar ile ilgili bilgi alma gibi yerler olarak önem

kazanmaktadır.

Toronto’da kurulan Kürt Derneği bu bağlamda ele almamız mümkün. Politik bir duruşu da olan dernekte, Kürt göçmenlere dil kursları, matematik gibi dersler ile ilgili takviyeler, folklor ve saz kursları düzenlenmektedir. Aze, kendi ailesinin de üyesi olduğu bu dernekte aktif bir rol oynamaktadır. Toronto’ya yeni gelmiş Ferhad ile bu sayede tanışmış ve kısa süreli bir arkadaşlıktan sonra evlenmiştir. Aze, Ferhad ile tanışmalarını şöyle aktarmaktadır:

Kürt Derneği’nde aktif olarak folklor oynuyordum. Derneğe destek oluyordum. Ferhad beni görmüş bir arkadaşına söylemiş, “ona bir söyler misin çok sert bakıyor korkuyorum. Sen benim yerime söyler misin” falan demiş. Sonra geldi arkadaş bana söyledi. Çok saçma geliyor bir insan beğendiye gelsin kendi söylesin. Ben o zaman istemedim ama sonra ben bu zamana kadar buraya gelmişim hep kapılar var kendimi korumuşum böyle kendimce birisiyle konuşmamam gerekiyor. Konuşuyorum ama sevgili olarak çok böyle rahatsız oluyorum falan. Ferhad öyle küçük küçük konuşuyoruz ama huzursuzum biri enişteme söylerse falan, eniştem de kapalı değil ama gene de biri bir şey söylemesin diyorum burada bazı insanlar biraz daha dar kafalılar. Sonra ben kendim enişteme söyledim. Evlendik (13.06.2017, Aze, 36).

İltica ederek göçen katılımcılardan biri olan Ali, Ayşe ile evlendikten bir süre sonra Kanada’ya iltica etmiştir. 3 yıl ayrı kaldıktan sonra aile Kanada’ya gidebilmiştir. Düğün fotoğraflarına bakarken Ayşe, abilerinin liseyi okurken sosyalist düşünceyi benimsediklerini ve Ali’nin de abilerinin arkadaşı olduğunu anlatmaktadır. Üniversiteye gitme hayalleri kurarken, birden kendini düğün hazırlıkları yaparken bulmuştur.

Abilerim Ali’nin geçmişten siyasi arkadaşlarıydı. Bağlantı oradan. Üniversite sınavının ikincisini kazanamadım, kursa göndermediler. O zaman okuyordum sınavlara girmek için gelmiştim Mersin’e, akrabamız da bir yandan. Halam dayısıyla evli, o söylemiş, ilk aklına düşüren o. Sonra istediler beni, annem önce öfkelenmişti sonra kabul ettiler. Annemler uzaklara gitmemi istemiyordu. Yanında kalmamızı istiyorlardı. 1990’da nişanlandık. Sonra evlendik (27.05.2017, Ayşe, 50).

Ayşe’nin abilerinin sosyalist olması ve Ali’nin de ideoloji üzerinden onlarla kurduğu arkadaşlık, Alevi-Sünni ayrışmasının unutulduğu bir ilişkiye dönüşmüş, Ayşe ile Ali’nin evlenmesinin yolunu açmıştır. Ayşe’nin abileri de sosyalist olmalarından dolayı gördükleri baskı sebebiyle iltica etmişlerdir.

Ali iltica ettikten sonra zor zamanlar yaşayan Ayşe anne evine geri dönmüş ve bu sürede Ali'den yardım gelmemiştir. Aile yardımı ile çocuklarını okutmuş, bir yandan da Ali'nin onları yanına alıracığı günü beklemiştir. Abadan Unat'a göre (2002: 158), Türkiye'de yaşanan bu durumun, kadınlar için bir kabullenmeye dönüşmesinin nedenlerinden biri, daha önce var olan geleneksel kural ve uygulamanın bir uzantısı olmasıdır. Bu geleneksel kurallara verilecek örneklerin başında bir erkeğin karısı ile çocuklarını askerlik boyunca, mevsimlik göç süresince ya da iç göçün başlangıç aşamasında akrabalara emanet etmesidir. Dolayısıyla, eşler ve çocuklar bu sürede birbirlerinden ayrı kalmışlar ve akrabalar ile birlikte ya da onlara yakın bir yerde oturmayı tercih etmişlerdir (Abadan Unat, 2002: 158).

Kimlikler: “Ben kimim?”

Kimlik asla durağan bir konum değildir, geçmişinin ve ne olacağının izlerini de taşımaktadır. Kimlik, gelecekteki “ben” ile ilgili bir anlatı oluştururken, değişimi kabullenmektedir. Ancak nereye ne kadar gideceğini ve değişeceğini, kısıtlayıcı bir rol oynayan, sermaye ve sınıfsal aidiyet belirlemektedir (Rutherford, 1998: 25). Aze'nin hikayesi, Kürt kimliği sebebiyle baskı gördüğünü söylemesiyle başlamaktadır. Ailesini geçindirmek için bu baskıya katlandığını ancak akabinde göç etmeye karar verdiğini ifade etmektedir. Diyarbakır'da bir kuaför salonu çalıştıran Aze, kardeşlerini okutmak için ailesinin ekonomik olarak belkemiği görevini gördüğünü vurgulamaktadır.

Kanada'ya göç ettikten sonra da ekonomik zorluklar Aze'nin yakasını bırakmamış, uzunca bir süre mesleğini yapabilmek için beklemiş, evlendikten sonra kendi kuaför salonunun sahibi olabirmiştir. Hem kültürel sermaye hem de ekonomik sermaye, etnik, dinsel ya da cinsiyete dair aidiyetleriniz, göç ile değişen yer ve yurt bağlılıkları kişinin kimlik deneyimlerini etkilemekte, değiştirmekte, değişime zorlamaktadır. Bu deneyimlerle birlikte “ben kimim” sorusuna verdiğiniz cevap siyasallaşabilmekte yani kimlik sorgulandığı anda politikleşmektedir.

Chambers (2005: 40) miras olarak devraldığımız kültür, tarih, dil, gelenek, kimlik duygusu gibi şeylerin imha edilemez olsa da parçalanabileceğini, sorgulanabileceğini vurgulamaktadır. Ona göre (Chambers, 2005: 40), “dilimizin ve kimliklerimizin unsurları ve ilişkileri, ne yeni ve daha eleştirel bir uyumlu bütünde yeniden bir araya getirilebilir

ne de terk edilip reddedilebilir.” Göç olgusu kimliklerin sorgulandığı ya da sahip çıkıldığı, terkedildiği ya da körü körüne bağlanıldığı bir karşıtlıklar zemini oluşturmaktadır. Örneğin Toronto’da araştırma kapsamı dışında Türkiye’den göç etmiş farklı kişilerle değişik vesilelerle gündelik hayatta etkileşim kurduğunuzda adını beyaz Kanadalı adıyla değiştiren bir Türk’e de rastlanabilmekte, aynı zamanda kızlarına Kürtçe isimler koyan Kürt milliyetçisi bir aile de karşınıza çıkabilmektedir.

Ali ve Ayşe için Alevi kimliği diğer kimliklerinden daha önemlidir. Kendilerini Türk Alevi olarak tanımlamaktadırlar. İslam’ın çoğunluk olarak benimsenen Sünni mezhebinden gelmesine rağmen Ayşe, Alevi cemaatinin ileri gelen bir üyesi olan Ali’nin karısı olarak Aleviliği benimsemiş ve Alevi olmuştur. Kadının kocasının sahip olduğu inancı benimsemesi, ataerkil yapının bir göstergesidir. Sosyalist düşüncüyü benimseyen bir aileden gelen Ayşe, Aleviliği bildiğini ve kendini yakın hissettiğini vurgulasa da Ali’nin cemaatin önde gelenlerinden biri oluşu, Ayşe’ye başka bir seçim şansı bırakmamış görünmektedir. Toronto Alevi Derneği’nde her ikisi de aktif rol almaktadır. Türkiye’de hem Alevi hem de sosyalist olarak ülkenin doğusunda yaşamının zorluğundan bahseden aile, Kahramanmaraş’tan daha iyi bir hayat hayali ile Kanada’ya iltica etmişlerdir. Kendilerini Kanadalı yerine Türk Alevi olarak tanımlamaktadırlar. Kızları için büyük ümitler besleyen, iyi okullarda eğitim alsınlar diye zengin mahallelerde oturan⁴ Ali ve Ayşe’nin desteğiyle büyük kızı üniversitede araştırma görevlisi olmuştur. Buna rağmen, cemaatten bir eş seçmeleri yönünde telkinlerde bulunmaktadırlar.

Aile kültürlenmelerine bakıldığında Alevilik kültürünün baskın olduğu görülmektedir. Aile fotoğraf albümlerinde Alevi derneğinde gerçekleştirilmiş etkinliklerin yanı sıra çocukların semah ya da tiyatro gösterilerine ve ailenin cemaat içindeki fotoğraflarına sıklıkla rastlanmaktadır. Ailenin Alevi kültürü ve cemaati ile bu kadar içli dışlı olması, aile üyelerini göçmen olarak yaşadıkları Kanada kültürüne

⁴ Ontario eyaletindeki devlet okullarının eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Ancak üst sınıf, üst orta sınıf ve orta sınıf mahallelerdeki devlet okullarının başarısı yoksul bölgelerinkinden daha yüksektir. Bu nedenle eğer çocuklarına kariyer planlıyorsalr, bu tür mahallelere taşınmak zorundadırlar. Çünkü çocuklar ancak oturdukları mahalledeki devlet okuluna kaydolabilmektedirler. Ontario eyaletindeki devlet okullarının eğitim seviyesini kıyaslamak amacı ile her yıl 3, 6 ve 9’uncu sınıf öğrencileri için EQAO denilen sistematik bir sınav yapılır. Bu sınav sonuçlarına göre okul sıralaması yapılır.

yabancılaştırabilmektedir. Bunun en ilginç örneklerinden biri Ali'nin, bir kanoda eşi, kızı ve yabancı bir kadının olduğu fotoğrafa bakarken ortaya çıkmıştır. Yabancı kadın, kızları Sevgi'nin öğretmenidir ve aile Sevgi'nin okulunda düzenlenen bir etkinliğe katılarak geldikleri günden beri ilk defa bir beyaz Kanadalı ile iletişim kurmuştur.

Bize dünyanın çeşitli ülkelerinden insanları entegre etmek istediklerini söylediler. Akşam bir araya geldik ve kültürümüzü temsil eden bir şey yapmamızı istediler. Sevgi bir Türkçe şarkı söyledi, Azeriler geldi ve bir Afrikalı gelip şarkı söylemeye başladı. Hepsi şarkı söylüyor ve kültürlerini yaşıyorlardı. Çok güzeldi (12.07.2017, Ali, 55).

Somersan'ın (2004: 154) belirttiği gibi “göçler her ne kadar çeşitli nüfusların birbirine karışması potansiyeli taşısa da etnik melezleşme” kolay olmamaktadır. Göç eden nüfus yerli halktan uzak durmaktadır. Gelir düzeylerinin, kültürel sermayelerinin, dil becerilerinin ortalamasının altında olması orta sınıfın yaşam alanlarına girememelerine neden olmaktadır (Somersan, 2004: 154). Bu nedenle Ali ve Ayşe, çocuklarının eğitimi için orta sınıf bir mahallede yaşasalar da beyaz Kanadalılarla iletişime geçememektedirler. Kimlik Young Yun Kim'e göre (2001:24), “kültürlenme, öznel kimlik yönelimi ile ilgili iki temel soru üzerine kuruludur.” Bunlar, “Kültürel kimlik ve değer gelenekleri korunmalı mı?” ve “Daha geniş değer toplumu ile olumlu ilişkiler mi aranmalı?” sorularıdır. Kim, yanıt türlerini (evet/hayır) bu iki soruyla birleştirerek, dört kültürleşme modu üretir: “entegrasyon”, “asimilasyon”, “ayırma” ve “marjinallik.” Bu teoriler, kültürel kimliğin ayrı bir kategori olmasına rağmen, bireylerin kendi kültürel kimliklerini oluşturmada bazı seçeneklere sahip olduğu önermesi üzerine inşa edilmiştir (Kim, 200: 25). Bu aile için, Kim'in soruları (evet/hayır) olarak cevaplanabilir, yani “ayırma” onların toplumdaki rolünü tanımlamaktadır.

Lale ve Bülent için, Alevi ve Sünni, Türk ve Kürt olmanın pek önemi bulunmamaktadır. Onlar, insan olmanın tüm kimliklerin üstünde olduğunu belirtse de Lale, ailesinin Bülent ile evlenmesine karşı çıktığını, Bülent Alevi değil diye itiraz ettiğini vurgulamaktadır. Özellikle dedesi, Lale'ye “seni 'boş adama' vermeyeceğim” diye dirense de Bülent'i tanıdıktan sonra sevmiş ve evliliğe onay vermiştir. Kültürel coğrafyalarından uzaklaşsalar da Alevi-Sünni sorununun göçtükleri ülkede de devam ettiği görülmektedir. Sorunun yüzyıllara dayanan hikayesinin mezhepler arasına yerleşmiş önyargıları sebebiyle, Kanada'daki çokkültürlü politikalara, etnik, dinsel grup

örgütlenmelerinin desteklenmesine (hem Alevi hem de Kürt topluluklar için) rağmen cemaat içindeki yerleşmiş önyargılar, bu sorunu pekiştirmeye devam etmektedir. Yerel kültüre entegre olmaya çalışırken, ülkesinden getirdiği kalıp yargılarından kurtulamamış ve kendi ötekisini yaratan göçmenlerin doğurduğu bu tür riskler, çokkültürlülük eleştirilerinin temel argümanını oluşturmaktadır.

Alevi-Sünni ve Kürt-Türk evliliklerinin bazılarında, ailelerinin evliliğe karşı çıkmalarından dolayı yaşanan gerginliklerin, yıllar geçse de çiftlerin evliliklerine yansıdığı görülmektedir. Özellikle fotoğrafik uyarım tekniği ile fotoğraflara bakarak yapılan görüşmelerde, Aze ve Ferhad'ın evliliğinde bu gerginliğin belirtileri görülmektedir. Aile albümlerindeki fotoğraflar (belleğin görsel kayıtları olduklarından, hatırlamak istemediklerimizi dahi önümüze serer), üzerinden konuştuklarında düğün, öncesi ve sonrası ile ilgili olayları net bir şekilde hatırladıkları gözlenmiştir.

Aze kayınvalidesinin ona karşı tutumunun evlendiklerinden beri hiç değişmediğini söylemektedir. Ferhad ise Aze'nin ailesinin sürekli etraflarında olmasından yakınmakta, yalnız kalamadıklarından bahsetmektedir. Aze, Ferhad'ın ailesinin de Kürt olduğunu ancak onların asimile edilerek Türkleştiklerini ve bir Türk gibi yaşadıklarını vurgulamaktadır. Bu yüzden de kayınvalidesinin onu hiçbir zaman kabul etmediğini, her fırsatta dile getirmektedir. Düğün fotoğraflarından birinde düğün salonundaki bayraklar, flamalar, Kürt milliyetçiliğinin temsillerini oluşturmaktadır. Aze'ye o fotoğrafla ilgili hatırladıkları sorulduğunda, düğünün Diyarbakır'da yapıldığını ve kayınvalidesinin o bayrakları gördüğünde bir Kürt olmasına rağmen "tutuklanacağız" endişesi yaşadığını, tedirgin olduğunu anlatmıştır. Kayseri'den hiç fotoğraf olmadığı sorulduğunda Ferhad, Aze'nin istekleri yüzünden düğünün Kayseri'de yapılamadığından bahsetmektedir. Kayseri'de içinde buldukları sosyo-kültürel ortamı ve yaşadıkları baskıyı şöyle anlatmaktadır: "Bizim ailenin Kürt olduğunun anlaşılması çok zor. Annemle şu an konuşacak olsanız Kayseri'nin şivesi vardır. Bende bile Kayseri şivesi var. Alevi olduğunu söyleyebilmen Kayseri'de çok büyük tehlike. Ailen sana öğretmez çünkü bir tehlikeyi öğretiyor."

Benim annem hala ısınmıyor Aze'ye Sünni olduğu için. Tam ters bir şey var, aslında o da şeyden kaynaklıyor herhalde. HDP'li bir aile Aze'ler.

CHP’li benim annem. Hep isterdi onun istediği biri ile evleneyim. Alevi bir geline herhalde biraz daha böyle kanı kaynıyor (11.07.2017, Ferhad, 38).

Ferhad’ın annesi, Aze ve ailesi ile Kürt kimliği üzerinden bir aidiyet bağı kuramamaktadır. Siyasi olarak CHP çizgisinde yol aldığından, Alevilik, Kürtlüğünün önüne geçmiş, asimile oldukları için de Kürt siyaseti onu korkutmuştur. Alevilik hem toplumsal hem de dinsel bir grup olma özelliği taşımasına rağmen, etnik bir azınlık olarak da nitelendirilmektedir. Farklılıkları olmakla birlikte bir inanç özünü paylaşmaktadırlar. Aleviler, tarihsel süreç içinde bölgelere göre birtakım özellikler kazanmış ve farklılaşmışlardır. Anadolu Aleviliği ile Kürt Aleviliğinin inançlarını uygulama açısından ve felsefi açıdan farklılıkları bulunmaktadır (Subaşı, 2008; Özdamar Akarçay, 2015). Etnik kimlik ile dinsel kimliğin birbirine baskın geldiği durumlar söz konusudur. Doğduğu yer, ait olduğu habitus, cemaatin siyasal düşüncesi, sınıfsal konumu, kültürel ve ekonomik sermayesi ve en önemlisi bu tür kimlikler ile ilgili deneyimler kimliklerin kendi içindeki baskınlıklarını belirlemektedir. Ferhad’ın ailesinin Alevi kimliği öne çıkarken, Aze’nin ailesinin Kürt kimliği belirgin bir şekilde mezheplerinden önde gelmektedir.

Lale-Bülent ve Aze-Ferhad evliliklerinin gösterdiği gibi çiftlerin etnik ve dinsel farklılıkları aile içinde bir çatışmaya sebep olabilmektedir. Türkiye’de yaşanan bu derin ayrımın göçmenler arasında da hala devam etmesinin sebeplerinden biri, etnik, dinsel ya da mezhepsel olarak birbirine tutunan grupların bu tür aidiyetlere sahip çıkarak, kendilerini bu yabancı kültürde var etmeye çalışmalarıdır. Ailelerin çocuklarının Alevi-Sünni evliliklerine izin vermeleri demek, o topluluktan dışlanmaları anlamına gelmektedir. Gerek araştırma için ailelerle yapılan görüşmelerde, gerekse Türkiye’den göçen diğer göçmenlerle olan yapılandırılmamış görüşmelerde toplulukların kendileri hakkındaki görüşlerinin davranışlarında ne kadar belirleyici olduğu gözlenmiştir.

İki çocuklu çekirdek bir aileye sahip olan Ferhad ve Aze, farklı kültür, siyasi, etnik ve dinsel kimlikleri sebebiyle ailelerinden gördükleri direnci, üçüncü bir kültür olarak yaşadıkları Kanada’da kendi çocuklarına gösterip göstermeyecekleri konusunda ise “aynı bir Kanadalı gibi özgürce karar versinler” yorumunu yapmışlardır. Çocuklar Türkçe ve Kürtçeyi akıcı bir biçimde konuşamamakta, İngilizce ile

sosyalleştikleri için konuşmanın ortasında Türkçe'den İngilizce'ye geçiş yapmaktadırlar.

Kanadalı olmak ile ilgili düşünceleri ve aile kültürlenmelerinde bu ögenin rolü üzerine gerçekleştirilen görüşmede Aze, kendilerini başkalarına anlatırken kimin sorduğunun çok önemli olduğunu şöyle anlatmaktadır:

Ben bazen bir Kanadalıya diyorum Türkiyeliyim. Ama bir Türk sorunca zaten Türkçe konuşuyoruz. Kanadalılarda dışlanma hiçbir şekilde hissetmedim. İnsanlar bana soruyor nerelisin? Diyarbakırlıyım deyince 'neyse siz de insansınız' dediklerinde beni çok incitiyor. Ne olacak ki siz de bir insansınız gibisinden (03.08.2017, Aze, 36).

Türkiye'den gelen göçmenlerle kurduğu diyaloglarında bir ötekileşmeyle karşılaşmaları, Türkiye'deki kimlik sorununun göçmenler arasında yeniden üretildiğini göstermektedir. Aze, bir Kanadalı için sadece bir Türkiyeli göçmenken, diğer Türkiyeli göçmenler için hep bir öteki olarak kalmaktadır.

Türkiye'den Kanada'ya gelen göçmenler, Beyaz Türkler⁵ (farklı dernekler ile kendi içlerinde de bir ayrılma yaşıyorlar), Sünni muhafazakâr topluluklar, Aleviler ve Kürtler olmak üzere etnik ve dinsel kategorilere ayrılmaktadır. Katılımcılar, toplulukların ortak bir mecrada bir araya gelmelerinin zor olduğunu söylemektedirler. Türkiye'den getirilen ve kimliklerine eklenen önyargılar ve bu önyargıların kendi cemaatleri aracılığıyla sürdürülmesi ya da yeniden üretilmesi, bir ötekinin de ötekisi olma durumu yaratmaktadır.

⁵ Türkiye'den Kanada'ya göçenler arasında yukarıda yaptığım kategorileştirme, alandan aldığım veriler doğrultusunda gerçekleşmiştir. *Beyaz Türk* kavramı da onlardan biridir. Beyaz Türk, 1990'lı yıllarda, Türkiye'deki kentli seküler sınıfın kendilerini kırsal kesime sahip sosyal gruplardan ayırmak için oluşturdukları terimdir. Bu görüşe göre şehir merkezli "beyaz Türkler" "modern", "eğitilmiş" ve "kültürlü" olarak tanımlanmaktadırlar (Ramm, 2016: 1356).

Ötekinin Ötekisi

Çokkültürlü ideoloji, azınlık kültürlerini olduğu gibi kabul ederek, ilgi çekici ve egzotik olarak ötekileştirip, onlara kendine özgü yapısıyla hoşgörülü bir biçimde davranılması gerektiğini vurgulamaktadır. Russon'a göre (1995: 524) "burada yatan anlayış aslında bireyin ötekini egzotikleştirerek dışlama düşüncesinin dışavurumudur. Bu anlayış ötekini ilgiye, korunmaya ve desteğe muhtaç acizane bir varlık olarak gösterir." Bu anlayış, ötekinin çoğunlukla bir iktidar ilişkisi kurmasına ve çoğunluğu azınlığın karşısında ayrıcalıklı ve üstün bir konuma yerleşmesine sebep olmaktadır. Ona göre demokratik ve çoğulcu olarak adlandırılan ideal çokkültürlülük aslında ötekinin sahip olduğu etnisite kadar etnik bir anlatıdır (Russon 1995: 524).

Bir başka öteki yaratma ve tanımlama eylemi göçmenlerin kendi içinde gerçekleşmektedir. Kültürel çeşitlilik içinde her bir ötekinin kendi ötekisini yaratıyor olması, önyargıların, tarihsel kinlerin, çekişmelerin vatandan uzakta "yuva" olarak gördüğü yabancı kültüre kendini ve cemaatini entegre etmesini sağlamaktadır. Her bir birey ya da topluluk, geçmişten getirdiği kültürel, sosyal ve tarihsel önyargıları yaşadığı ana ya da geleceğe taşımaktadır. Bir topluluk olabilmek bu tür duygulara sarılabilmeyi, sahip çıkmayı gerektirir. Yani doğu batının ötekisi ise, her doğulunun da bir ötekisi olması, Batının karşısında onun hükümdarlığının içselleştirildiği en belirgin açıklamayı, self-oryantalizm kavramını akla getirmektedir. "Kendi kendini Doğululaştırmak" olarak tanımlayabileceğimiz bu içselleştirilmiş oryantalizm, Batılının kendi doğusuna yaptığından daha tehlikelidir (Özdamar Akarçay, 2019). Stuart Hall (1998: 177) "Said'in 'oryantalist' anlayışında Batılı bilgi kategorileri içinde farklı ve başka olarak yapılandırılmış değiliz. Onlar, sahip oldukları güçle, bize kendi kendimizi 'öteki' olarak algılattılar ve yaşattılar" derken aslında ötekiliği nasıl iliklerimize kadar işlediklerini dokunaklı bir şekilde anlatmıştır. Ona göre her temsil biçimi, Foucault'nun kavramsallaştırdığı, "iktidar/bilgi" ikilisi tarafından biçimlenmiş bir rejim olarak bir söylem yaratmakta ve bu baskın söylem içindeki ötekini bu temsil biçimine göre konumlandırmaktadır (Hall, 1998: 178).

Katılımcı ailelerde kendilerini göçmenlikten kaynaklı bir öteki olarak görme eğilimi olmasına rağmen, kendi ötekilerini de yarattıkları görülmektedir. Bir aile için bu

ötekiler Bulgaristan ve Ukrayna'dan gelen göçmenlerken, bir diğer aile için Araplardır. Çocuklarını yabancılarla evlendirmek istememektedirler. Ali ve Ayşe çocuklarına kendi cemaatlerinden (Alevi cemaati) biri ile evlenmesini öğütlemektedirler. Lale ve Bülent ise muhafazakâr biri ya da Arap bir Müslüman ile kızının evlenmesini istememektedir. Onlar kızlarını özgür bırakarak kendi dinini seçebileceğini düşünmektedirler. Aze ise önce Kürt olduklarını, bu kimliğin evde hep baskın bir kimlik olarak yaşadığını ancak eş seçiminde çocuklarının özgür olduğunu vurgulamaktadır. Kendi cemaatlerinden biri ile evlenirse de mutlu olacağını belirtmektedir.

Cemaatleşme

Kürt ve Alevi toplulukların Türkiye'den Kanada'ya gelecek yakınlarına sponsor olmalarıyla (aile sponsorluğu)⁶ birlikte aile bireylerinin sayısının artması ya da iltica edenlerin diğer mültecilerle yakınlık ilişkileri cemaatleşmeyi doğurmaktadır. Kendi kültürlerini, yaşadıkları yabancı kültüre adapte etme ya da yabancı kültürleri kendi kültürlerine uydurma ile de melez bir kültürleşme ortaya çıkmaktadır. Bunun en güzel örneklerinden biri Lale'nin akrabaları tarafından düğünden sonra "Neden nedimelerin yoktu? Neden Limuzin kiralamadın?" sorularıyla eleştirilmesidir. Bir yandan da düğün salonu kültürü yerleşmiştir. Özellikle dernekleşmiş olan Kürt ve Alevi toplulukların düğünlerinin en az 500 ile 1000 kişi katılımlı olması beklenmektedir. Dernekleşmek, cemaatin oluşumu, devamı açısından önemli bir itici güç oluşturmaktadır. "Mesken tuttıkları dünyanın istikrarsızlığı ve olumsuzluğu karşısında hayrete düşmüş, kafası karışmış ve korkmuş olan insanları güvenceye alma konusunda 'cemaat' çok cazip bir seçenek gibi görünüyor" derken Bauman (2017: 77), cemaatin göçmeni hiç bilmediği bir yerde sahip çıkarak koruyan ve huzur veren yapılar olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda cemaatin baskıların, buyrukların ve yasaklamaların merkezi de olabileceğini, şaşmaz bir sadakat isteyip özgürlükleri yok eden ve içeriye giriş ve çıkışları sıkıca kontrol eden bir kabusa dönüşebileceğini de söylemektedir. Bu nedenle ona göre "cemaat, sevilen veya nefret edilen, çekici ya da itici, açıkçası Janus yüzlü (iki yüzlü)

⁶ "Eğer Kanada'da daimi oturma izniniz var ise ya da Kanada vatandaşı iseniz, yakın bir akrabanızın Kanada'ya gelmesi için sponsor olabilmeniz için geçerli seçenektir" (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2013).

ve müphem bir olgudur” (Bauman, 2017: 77). Hall (1993: 355) ise cemaatlerdeki en büyük tehlikenin kültür ve cemaatin kapalı biçimlerini benimseyerek, farklılıkları denemeyi reddetmeleri olduğunu belirtir.

Günümüzde geleneksel cemaat; ortak değer ve çıkarlar etrafında toplanan insanların birbirine özen gösterdiği, iş birliği, iletişim, süreklilik, istikrar, bağlılık, sorumluluk duyguları altında birleştikleri bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Kolektif bir benlik duygusunun yaratıldığı cemaatlerde ortak bir cemaat duygusu gelişmektedir (Bozkurt, 1999: 26). Bu araştırmanın katılımcıları Kürt ve Alevi cemaatine tabi olduklarından, o cemaatlerin gereklerini yerine getirmek için çaba sarf etmekte, üzerlerinde baskı hissetseler de cemaatlerini yaşatmak ve insanlarını bir arada tutabilmek için var güçleri ile çalışmaktadırlar.

Lale ve Bülent, Aze ve Ferhad evliliklerinde, birinci derecede akrabalarının yakınlarında olması aile içi anlaşmazlıklara sebep olabilmıştır. Ferhad, Aze'nin sürekli ailesi ile birlikte olmak istemesine sitem ederken, Bülent Lale'nin ailesi ile zaman zaman tartışıklarını belirtmiştir. Aile albümlerine bakıldığında, Bülent ve Ferhad'ın ailesi ile ilgili çok az fotoğraf varken, Lale ve Aze'nin geniş ailesinin daha fazla yer aldığı gözlenmiştir. Bu fotografik temsiller ya da yokluklar, ailede kadınların ait oldukları cemaat yapılanmalarının baskın olduğunu, ailenin de bu yönde etkilendiğini göstermektedir. Bu, sadece eşler arasında tartışmaya sebep olan etkinin daha ötesindedir. Çocukların annenin çevresi ile kültürlenmesi, -her ne kadar çocuklar kendi seçimlerini kendileri yapacaklar dense de- Alevilik ya da Kürtlük bilinci, sahip oldukları aile dinamikleri, kadınlık ve erkeklik rolleri, sınıfsal konum, ekonomik ve sosyal çevre ile yetiştirilmesi ile sağlanmaktadır.

Ali ve Ayşe'nin kızı Figen cemaat baskısını hissettiklerini anlatmıştır. Alevi cemaatinin birbirini tanıdığını ve kulaktan kulağa iletişim sebebiyle de erkek arkadaşlarını ailelerinden saklayarak gizli gizli buluştuklarından söz etmektedir. Zeynep, o yaştaki bir Kanadalı gençten yapması beklenen -ailesinden ayrılıp- kendi evinde yaşama ve özgürleşme eylemini, ataerkil yapıdaki otoriter baba figürünün koruyucu tahakkümü ve cemaat baskısı sebebiyle bir türlü gerçekleştirememiştir. Bunu düşünmek bile onda suçluluk duygusu yaratmaktadır. Genellikle Ortadoğu kültüründen

gelen insanlarla daha fazla yakınlık kurduklarını, en yakın yabancı arkadaşının Iraklı olduğunu, kültür yapısı, davranışları, aile yapısı ve düşünce yapısının kendisine çok benzediğini belirtmektedir. Bir İspanyol ve Portekizli ile gün boyu “takılsa” da onların okuldan sonra dans kulübüne gitmek istediklerini ama kendisinin kulübe giden biri olmadığını vurgulamaktadır. İlginç olanın ise İspanyol ve Portekizli arkadaşlarını, kulübe giden, içki içen, onu yoldan çıkarabilecek bir risk olarak görmesidir. Aile tarafından öğretilmiş korku, özellikle kadınların kendi yaşamları üzerindeki etkilerini zayıflatmakta, ailenin istekleri kendi isteklerinin önüne geçebilmektedir.

Aile albümlerine bakarken, Figen ve Zeynep’in babaları ile olan diyalogu kuşaklararası farklılaşmanın temsilleri gibidir. Figen’in, “annem diyor toplumsuz yaşayamayız. Babam diyor kopamayız. Ben de diyorum ki toplumdan koparız başka topluma gireriz” sözlerindeki “toplum”, içinde buldukları Alevi cemaatidir. Anne ve babası için onları var eden Alevi cemaati, Figen için zaruri değildir, aksine onların ailecek esir olduğu bir topluluk görünümündedir. Zeynep ise babasının geldiği dönemle onların içinde yaşadığı dönem ve koşullarının farklı olduğunu savunarak şöyle demektedir:

Türkiye’den gelen babamın yaşındakiler sadece Türk görmüşler, Müslümanlığı görmüşler. Biz okulda farklı dil, kültür gördük. Görüyorum onlar için yaşamıyorlar, biz yaşıyoruz. Mesela babam ne diyordu yalnızsın. Evet ben yalnızım. Ben Türklerin yanında olmayınca yalnız mı oluyorum? 100 tane farklı kültür biliyorum. Ben yanımda Türk olmazsa da başka insanla entegre olurum (07.07.2017, Zeynep, 20).

Yeni yetişen göçmen kuşakların hepsinde toplumsallaşma sürecinde ciddi çelişkiler göze çarpmaktadır. Aile çevresinin geleneksel topluma özgü cinsiyet rolleri ve cinsiyet farklılığından ileri gelen davranış kalıpları ile itaat, ahlaki kurallar, kendine güven konusunda aktarmaya çalıştığı değerler, okulda telkin edilen değerlerle açık bir çelişki oluşturmaktadır. Bu durum, özellikle gencin kişiliğini oluşturmaya çalıştığı ergenlik çağında, ciddi bunalımlara yol açabilmektedir (Abadan Unat, 2002: 193). Göçmen çocuklarının Kanada kültürüne entegre olduklarının bir başka örneği ise Zeynep’in akademik olarak kendini ifade ederken İngilizce ve Fransızca’yı, Türkçeden daha iyi kullandığını ifade etmesidir. Dili iyi kullanmak, çokkültürlülük ideolojisinde o topluma entegrasyon için en önemli faktörlerden biridir. Anne ve babasının içine dahil

olamadıkları Kanada'nın beyaz tarafına geçebilenler ise onların (ilk kuşak göçmelerin) çocuklarıdır.

Katılımcıların en dikkat çekici söylemlerinden biri de beyaz Kanadalı ile gündelik yaşamda ender zamanlarda karşılaşmalarıdır. Ali ve Ayşe konuştukları tek beyaz Kanadalının çocuklarının okulundaki öğretmenleri olduğunu söylemektedirler. Bülent, son dönemlerde Toronto'nun merkezinde bir dönerci işletse de müşterilerinin yüzde 95'inin göçmenlerden oluştuğunu vurgulamaktadır. Ferhad ve Aze ise çoğunlukla göçmenlerin yaşadıkları bölgede iş yaptıklarını ve onlarla benzer durumda olduklarını söylemektedirler. Ancak hayalleri Kanadalı gibi yaşamaktır. Aze ve Ferhad ile Bülent ve Lale bahçeli bir eve kavuşmuşlardır. Kanada'da özellikle bahçeli müstakil bir evde oturmak, semte göre değişse de epeyce parayı gözden çıkarmak demektir.⁷ Uzun süreli kredilerle ev sahibi olabilmektedirler. Ferhad yapı işlerinde çalışmakta, Aze'nin ise bir kuaför salonu vardır. Hem çocuklarının hem de kendi hayallerini gerçekleştirmek için uzun saatler çalışmak zorundadırlar. Aile içi tartışmaların sebeplerinden biri de para kazanmak için uzun saatler çalışmak zorunda kalmaktır. Jean Paul Sartre'ın "burjuva olmak için burjuva doğmak yetmez; kişi hayatı boyunca bir burjuva gibi yaşamalıdır!" sözü, "sınıf üyeliği söz konusu olduğunda, kişi ait olduğunu iddia ettiği sınıfa olan üyeliğini davranışlarıyla ve 'tüm hayatıyla' -sadece nüfus cüzdanını göstererek değil- ispatlamalıdır" anlamına gelmektedir (Bauman, 2017: 63-64). Üçüncü dünyalı bir göçmenin, Kanada'da doğmuş beyaz Kanadalı ile benzer sınıflarda yer alabilmesi için çok çalışması gerektiği anlamına gelmektedir. Sınıfsal ve ekonomik olarak bu benzerliği kurmayı başarabilen kesim, zaten Türkiye'de varlıklı olan ve/veya çocuklarının eğitimi için yurtdışını tercih eden göçmenler ile eğitim görerek sınıf atlamış üst orta sınıf beyaz yakalı göçmenlerdir. Beyazların mesleklerini yaparak, onların imkânlarına kavuşabilseler ve değer görseler de "başka yerlerden gelmek, 'buralı' değil de 'oralı' olmak ve dolayısıyla da aynı anda hem 'içeride' hem de 'dışarıda' olmak, tarihlerin ve hafızaların kesiştiği yerlerde yaşamaktır" (Chambers, 2005: 16).

⁷ Kiracı konut maliyeti ortalama (apartman dairesi) 2.349,07 dolar; toplu taşıma maliyeti ortalama 258,55 ABD doları; sürücü maliyeti ortalama 557,54 ABD doları; yemek maliyeti ortalama 533,95 dolar; cep telefonu ve internet ücreti ortalama 155,96 dolar; eğlence maliyeti ortalama 178,96 ABD doları; sağlık ve zindelik maliyeti ortalama 64,75 dolardır. Toplamda bir ailenin bir aylık gideri: 4,223,56 dolardır. Bu maliyet geçinebilmek için asgari geçim standardını göstermektedir. Merkezden orta ve üst orta sınıfın yaşadığı müstakil evlere doğru gidildiğinde kiralar daha da artmakta, yoksul mahallelerde kiralar ucuzlamaktadır (Businessinsider, 2020).

Aile içi toplumsal cinsiyet rolleri: “Adam her şeyi istiyor, full paket istiyor”

Kanada vatandaşlık rehberinde, kadınlar ve erkeklerin yasalar önünde eşit olduğunu vurgularken, evlilik içi suiistimalleri, namus cinayetleri gibi cinsiyet temelli şiddet biçimlerinin cezalandırılacağını açıkça belirtilmiştir (Citizenship and Immigration Canada 2011). Böylelikle Kanada devleti, bunları sadece belirli kültürlere özgü bir cinsiyetçi pratik olarak görerek, cinsiyete dayalı şiddetin göçmenler aracılığıyla ülkeye taşındığını da alt metinde aktarmış olmaktadır. Küresel Kuzey’in çokkültürlü toplumlarında, kendilerinin iyicil ve hatta doğalmış gibi diasporal toplulukların üyesi olan göçmen kadınlarına, azınlık kültürü ve inancına dayanan gayrimeşru bir toplumsal cinsiyet disiplininin kurbanları olarak yaklaşılmaktadır (Macklin’den akt. Arat-Koç, 2013: 102). Kültürelci kamusal ve politik dilin söylemleştirdiği şey de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sadece sınıf temelli, ırksallaştırılmış aileler ve topluluklarda yer alan ataerkil ilişkilere odaklanması ve “ötekiler”in Kanada’ya getirdiği bir “kültürel malzeme”, kültürel bir sorun olarak kabul etmesidir (Arat-Koç, 2013: 103). Will Kymlicka, kadınları kontrol eden ve ikincilleştiren kültürel pratiklerin varlığına ve görünürlüğüne rağmen, çokkültürlü grup haklarının önde gelen savunucularının hiçbirinin, cinsiyet ve kültür arasındaki rahatsız edici bağlantılara dikkat çekmediğini vurgulamaktadır (Okın, 1999: 20). Çünkü özellikle göç edilen yerdeki geleneksel cemaatlerin içindeki kültürel pratiklerde kadın, hep kendi namusunu koruyan, yabancı kişiler ve kültürlerle ilişki kurmayan, iş yaşamında kendisine uyan meslekler yapan ya da çalışmayan, evde ev işleri ile ilgilenen, çocuk doğurduktan sonra da fedakârlıkta bulunması gereken kişiler olarak eve kapanma ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle bu cemaatlerin içinde kadınlık rolleri ile yetişmiş Kanadalı kadın göçmenler için kültürlerini yaşamak ve yaşatmak önemlidir. John Rawls “kendi dili ve tarihi olan ‘zengin ve güvenli bir kültürel yapıya’ üyeliğin hem özsaygının gelişmesinde hem de insanlara hayatlarını nasıl sürdürecekları konusunda seçim yapma şansı tanıdığı için gerekli olduğunu vurgulamaktadır” (akt. Okın, 1999: 20). Kymlicka’ya göre (1999) çokkültürlülüğe liberal eşitlikçi (ve feminist) yaklaşımın, azınlık grup haklarının meşruiyetini incelerken, grup içi eşitsizliklere ve özellikle cinsiyet eşitsizliklerine dikkatle bakması gerekmektedir. Liberalizmin özgürlüğü sınırlayan ve kadınların ve etnokültürel azınlıkların öz

saygılarını zedeleyen ağır adaletsizliklere karşı kör olduğunu savunan Kymlicka (1995), insanları miras aldıkları sosyal rolleri sorgulamaktan alıkoymanın onları tatmin edici olmayan, hatta baskıcı yaşamlara mahkûm edebileceğini de vurgulamaktadır.

Araştırmada yer alan katılımcıların yukarıda bahsedilen cinsiyet temelli bir fiziksel şiddete maruz kalmadıkları gözlenmiştir. Ancak ailelerin (eşlerinin ya da kendilerinin) kimliklerinden ötürü evlenmelerine izin vermemeleri, ailenin de onaylayacağı erkekle evlenme zorunluluğu gibi baskılar yaşanmaktadır. Kadının üzerindeki “namusu koruma” baskısı, kadının kendine sosyal bir çevre edinmesini ve özgürce davranmasını engellemekte, ailesinin ya da kendisinin cemaatten dışlanma endişesi yaşatmaktadır. “Kültürel pratikler”, kadınların ve kızların hayatları üzerinde erkekler ve erkek çocuklara göre çok daha fazla etkiye sahiptir. Çünkü kadınların zamanının ve enerjisinin çok daha fazlasını kişisel olanı korumaya ve sürdürmeye harcamaları gerekmektedir. Ev, kültürün çoğunun uygulandığı, korunduğu ve gençlere aktarıldığı yerdir. Ev içi alanda bir kültür kadınlardan ne kadar çok şey ister veya beklerse, her iki alanda da erkeklerle eşitliğe ulaşma fırsatları o kadar az olmaktadır (Okın, 1999: 13).

Ferhad ile Aze evliliğine odaklanacak olursak, kadın bedeninin erkeğin istediği bir arzu nesnesine dönüşmesi örneği ile karşılaşırız. Ferhad, Aze'nin bakımlı bir iş kadını, vefakâr bir anne ve güçlü bir eş olmasını istediğini söylemektedir. Aze ile evlenmeden önceki fotoğrafını gösterip, kilo vermesinin gerekliliklerinden bahsetmiştir. “İlk tanıştığım Aze'yi istiyorum” demiştir. Kültürel temelli birçok gelenek, kadınları kontrol etmeyi ve onları, özellikle cinsellik ve üreme açısından erkeklerin arzularına ve çıkarlarına hizmetkar kılmayı amaçlamaktadır. Dahası bazen, “kültür” veya “gelenek” kadınların kontrolüyle o kadar yakından bağlantılıdır ki neredeyse eşittirler. Çoğu kültür, cinsiyetle ilgili pratikler ve ideolojilerle doludur (Okın, 1999: 12-16).

Aze ise şimdiye kadar herkes için çok şey yaptığını ve artık yorulduğunu, bedeni için ayrıca bir zaman ayıramayacağını hararetle ve incinmiş bir şekilde anlatmıştır. Erkek ve kadın göçmenler olarak her ikisi de çalışmaları gerektiğinden fazla çalışarak şu anda oldukları noktaya gelmişler, üstelik Aze iki çocuk doğurmuştur. Arat-Koç bu

durumu devlet politikalarının bakım hizmetlerinden çekilmesiyle kadının erkek gibi davranmaya zorunlu kıldığını vurgulayarak, şöyle devam etmiştir:

Devletin bakım hizmetlerinden çekilmesi özel bakıma giderek artan bağımlılık koşulları yaratırken; neoliberal ekonomi, çalışma saatleri ve ücretli iş yükümlülükleri bakımından (ki her ikisi de emeğin toplumsal yeniden üretimini görünmez kılar) geleneksel olarak ‘erkek gibi’ davranmak (yani ev işi veya bakım sorumlulukları yokmuş gibi davranabilen) zorunda olan işçiler talep eder (Arat-Koç, 2013: 98).

Aze, Toronto’ya geldiğinden beri “bir erkek gibi” çalışmakta ancak Ferhad’a “yaranamamakta”dır. Çünkü Ferhad, onun “iyi bir kadın” olmasını istemektedir. Aze buna isyan etmekte “kimse mükemmel değildir. Hepsini birden nasıl olayım?” diyerek erkeklik ve kadınlık rollerinin kültürel, sınıfsal ve toplumsal olarak evliliklerde nasıl belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tür evlilikler, Alevi-Sünni ayrılıklarının değil, kadınlık-erkeklik rollerinin belirleyici olduğu bir örneği temsil etmektedir.

Ayşe ise, Toronto’ya ilk geldiğinde adapte olmakta zorlansa da Ali malulen emekli olunca çalışmak zorunda kalmıştır. Ali bütün gün evde kalmakta, Ayşe ise bütün gün bir din merkezinin mutfağında çalışmaktadır. Ancak cinsiyet rolleri geleneksel olarak devam etmektedir. Evde yemekleri Ayşe yapmakta, sofrayı o kurmakta, bulaşıkları yıkamakta ve Ali’nin çayını servis etmektedir. Aile, toplumsal cinsiyet rollerinin, kadınlık ve erkeğin, geleneksel kültüre ve Türkiye’deki toplumsal yapısına uygun bir biçimde, koşullar, mekân, ülke ya da kimlik ne olursa olsun yeniden ve yeniden ürettiği bir alanı temsil etmektedir.

Lale ise kendini yetersiz hissetmektedir. Onca yıla rağmen dili gelişmemiştir, anaokulu öğretmeni olabilir ancak sınıf öğretmenliğini beceremeyeceğini düşünmektedir. İçinde bir korku yaşadığını söylemektedir. Bunun sebebini babasız oldukları için annesinin korumacı davranmasına ve Alevi ve Kürt kimliklerini saklamak zorunda kalmaya ve bir kız çocuğu olarak evden dışarı çıkamamasına bağlamaktadır. Kanada onun için özgürlük demektir. Türkiye’yi sevmediğini ve dönmek istemediğini belirtmektedir.

Erkekler genelde çocuklarla, ev ile ilgilenmemekte, ev içi sorumluluk kadına yüklenmektedir. Kadının çalışıp çalışmadığı, ekonomik sermayeye sahip olup

olmadığına bakılmaksızın erkeğin tahakkümü sürmektedir. Sınıfsal farklılıklar olsa da Kanadalı ya da farklı ülkeden gelen göçmenlerle evli olan eğitimli kadın göçmenlerde de benzer bir durum söz konusudur. Türkiye’de yaşadıkları dönemde üst orta sınıfa ait işlerde çalışırken, Kanada’ya geldikten sonra düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaları ve devletin 5 yaş altı çocuklarda bakım desteğini çekmesi gibi faktörler kadınları eve kapatmış, iş yaşamından giderek uzaklaşmalarına neden olmuştur. Bu durumda, göçmen ve evli bir kadın olarak karşınıza iki seçenek sunmaktadır: Ya evinizde oturup sosyalleşmeden, eşinize mahkûm kalarak çocuk büyütme ya da çocuk doğurmayı erteleyip eşinizle birlikte çalışmak. Bu iki şart da kadını baskı altında tutan, eve kapatan özellikle göçmen ailelerde kadını ötekileştiren bir hale sokmaktadır. Aile bağlamındaki toplumsal cinsiyet ilişkileri ve hiyerarşiler, kadınların göçünü etkilemektedir. Çünkü genellikle kadının erkek otoritesine tabi kılınması aile içinde ortaya çıkmaktadır. Aile, kadının topluma entegrasyonunu, göreceli motivasyonunu ve sosyal ve ekonomik hayata katılma teşvikini belirleyen rollerini hem kararlaştırmakta hem de belirlemektedir (Boyd ve Grieco, 2003).

Sonuç

Göç ile birlikte geçmişten getirdikleri aidiyetlikler etrafında cemaatleşerek birbirine tutunan göçmenlerin kurdukları çapraz evlilikleri, kimliklerin şekillendirdiği aileler oluşturmaktadır. Özellikle Alevi ve Kürt kimliğe sahip eşlerin, cemaatleri aracılığıyla kimliklerine sıkı sıkıya bağlı olmaları, evliliklerinde zaman zaman çatışmalara sebep olabilmektedir. Toronto’nun çok kültürlü yapısı sebebiyle göçmenlerin kendi derneklerini kolaylıkla kurup örgütlenebilmeleri; etnik, dinsel aidiyetler ile yaşama bağlanmalarını sağlamıştır. Bu dernekler aracılığıyla Türkiye’deki örgütlülüklerini sürdürebilmekte, gelenek, görenek ve yerleşmiş önyargılar ve ahlaki yapıları cemaat içinde yeniden ve yeniden üretebilmektedirler. İkinci ya da üçüncü nesil göçmenler olarak çocuklarına da kültürlerini aşılıyarak, onlardan da kendileri gibi olmalarını beklemektedirler.

Alevi-Sünni ve Türk-Kürt karşıtlıkları ve çatışmalarının evlilik öncesinde ailelerde ve çiftler arasında sorunlara yol açması, cemaatleşmenin en önemli göstergelerinden birdir. Toronto gibi çok kültürlülüğü temsil eden bir şehirde yaşasalar

da kapalı cemaat yapıları ile bırakın Kanadalı başka bir göçmen ile evlenmeyi, bu çatışmalardan dolayı, “kızın sevdiği oğlana kaçması”, “Sünni oğlanla evlenmenin yasak olması”, “Alevi kızın Sünni oğlanla evlenmesi sonucu ailenin cemaatten dışlanması” gibi önyargılar sebebiyle ailelerde sorunların devam ettiği gözlenmiştir. Çünkü her bir birey ya da topluluk, geçmişten getirdikleri kültürel, sosyal ve tarihsel önyargıları yaşadığı ana ya da geleceğe taşımaktadır. Bir topluluk olabilmek bu tür duygulara sarılabilmeyi, sahip çıkmayı gerektirmektedir.

Göç sürecindeki kimlik ediniminde de iletişimin rolü yadsınamaz. Gündelik yaşamda yaşadığı toplum ile kurduğu iletişimin bir göçmen için entegrasyon sürecini hızlandırdığı bilinmektedir. Ancak çalışmada katılımcıların beyaz Kanadalılarla iletişim kuramadıkları gerek sosyalleşmek için gerekse iş amaçlı kendileri gibi olan göçmenlerle iletişim kurdukları ortaya çıkmıştır. Bunun sebeplerinden biri dil problemi diğerleri ise ekonomik ve kültürel sermaye ile ilişkilendirilebilir. Alevi ve Kürt kimlikli göçmenlerin büyük bir kısmı iltica ederek Kanada'ya geldikleri için yaşam kurmakta ve iş koşullarına adapte olmakta zorluk çekmiş göçmenlerdir. Cemaate bağlanmak da tam burada devreye girmektedir. Dernekler cemaatleşmenin kurumsallaşmış sivil toplum örgütleridir ve sosyalleşme, eş seçme, yeni gelen göçmenlere yardım etme, dil öğrenme ve öğretme, sosyal haklar ile ilgili bilgi alma gibi yerler olarak önem kazanmaktadırlar.

Çalışmadaki vurgulanması gereken sonuçlardan biri de aile içindeki toplumsal cinsiyet rolleridir. “Kültürel pratikler”, kadınların ve kız çocukların hayatları üzerinde erkekler ve erkek çocuklara göre çok daha fazla etkiye sahiptir. Çünkü kadınların zamanının ve enerjisinin çok daha fazlasını kişisel olanı korumaya ve sürdürmeye harcamaları gerekmektedir. Ev, kültürün çoğunun uygulandığı, korunduğu ve gençlere aktarıldığı yerdir. Ev içi alanda bir kültür, kadınlardan ne kadar çok şey ister veya beklerse, her iki alanda da erkeklerle eşitliğe ulaşma fırsatları o kadar az olmaktadır (Okın, 1999: 13). Ailelerin çocukları, annelerinin kadınlık rollerinin dışına çıkmayı başarsalar da bir cemaatin içinde kadın olmanın getirdiği sorumlulukların altında ezilmektedirler. Karşı cinsle mesafe koymak zorunda bırakılmakta, yaşlıları gibi sosyalleşememekte, “ya biri görürse korkusu”nu hep içinde yaşamaktadırlar. Coğrafi olarak memleketten uzakta da olsalar cemaat baskısı omuzlarında bir yük olarak

durmaktadır. Her ne kadar bu baskıyı açıkça söylemeseler de kurdukları arkadaşlık ilişkilerinden bahsederken, babaları ile diyalog ve ilişkilerden, cemaatleşme ile ilgili sohbetlerden cemaate karşı eleştirel yaklaşımlarından anlaşılmaktadır. Bu halleriyle çemberin ne içinde ne de dışında yer alan ikinci nesil göçmen kadınlar, rollerini belirlemek için mücadele vermektedirler.

Kadının ayakta kalmaya çalıştığı bu göç sürecinde, iş yaşamına entegre olmak erkeklere göre çok daha zordur. Evlendikten sonra ise direniş devam etmekte, kadınlık erkeklik rolleri kadın için daha acımasız bir şekilde işlemektedir. Kanada'daki 5 yaş altı çocuk kreşlerinin devlet tarafından desteklenmemesi ve paralı olması özellikle göçmen kadınların işlerine ara verip, eve kapanmalarına sebep olmuştur. Öte yandan kadından iyi kazandıran bir işinin olması, çocuk doğurması, "erkeği memnun edecek" bir görünüşe sahip olması beklenmektedir. Okin'in de (1999: 12) belirttiği gibi kültürel temelli birçok gelenek, kadınları kontrol etmeyi ve onları, özellikle cinsellik ve üreme açısından erkeklerin arzularına ve çıkarlarına hizmetkar kılmayı amaçlamaktadır. Böylelikle kadın ev, iş, göçmenlik, eş, çocuk ve aile arasındaki kıssaçta kendini var etmenin yollarını aramaktadır.

Kaynakça

- Abadan Unat, Nermin (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arat-Koç, Sedef (2013). "Görünmezlik ve Aşırı Görünürlük Paradoksu: Neoliberal Kanada'nın Kamu Politikaları ve Siyasal Söylemlerinde Kültürelleştirme ve Toplumsal Cinsiyet." *21. Yüzyıl Feminizmine Doğru: Neoliberalizmin Ötesinde Bir Kadın Hareketi İçin Tartışmalar*. Aynur Özügurlu (der.) içinde. Ankara: Hermes Yayınları. 95-122.
- Batchen, Geoffrey (2008). "Snapshots: art history and the ethnographic turn." *Photographies*, 1 :121–142.
- Bauman, Zygmunt (2017). *Kimlik*. Çev., Mesut Hazır. Ankara: Heretik.
- Bourdieu, Pierre ve Loic Wacquant (2007). *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Çev., Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boyd, Monica ve Elizabeth Grieco (2003). "Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory." *Migration Information Source*. <http://www.migrationpolicy.org/article/women-and-migration-incorporating-gender-international-migration-theory>. Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2020.
- Bozkurt, Veysel (1999). "Sanal Cemaatler." *Birikim*, 127: 65-72.
- Breger, Rosemary Anne ve Rosanna Hill (1998). *Cross Cultural Marriage, Identity and Choice*. New York: Berg.
- Businessinsider (2020). "Cost of Living Index shows how expensive is it to live in Toronto in 2020." <https://markets.businessinsider.com/news/stocks/cost-of-living-index-shows-how-expensive-is-it-to-live-in-toronto-in-2020-1028870959#> Erişim Tarihi: 01.09.2020.
- Chalfen, Ricgard (1987). *Snapshot Versions of Life*. Ohio: Bowling Green State University Press.
- Chambers, Iain (2005). *Göç, Kültür, Kimlik*. Çev., İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Ergül, Hakan (der.) (2013). *Sahanın Sesleri: İletişim Araştırmalarında Etnografik Yöntem*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hall, Stuart (1993). "Culture, Community, Nation." *Cultural Studies*, 7(3): 349-363. doi: 10.1080/09502389300490251
- Hall, Stuart (1998). "Kültürel kimlik ve Diaspora." *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık*. Jonathan Rutherford (der.) içinde. Çev., İrem Sağlamer. İstanbul: Sarmal Yayınevi. 173-191.
- Hirsch, Julia (1981). *Family Photographs: Content, Meaning and Effect*. Oxford: Oxford University Press,.
- Kastoryano, Riva (2000). *Kimlik Pazarlığı; Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri*. Çev., Ali Berktaş. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaya, Ayhan ve Ferhat Kentel (2005). *Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Köprü mü Engel mi? Almanya-Türkleri ve Fransa-Türkleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- Kim, Young Yun (2001). *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-cultural Adaptation*. California: Sage.
- Kramsch, Claire (1998). *Language and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, Will (1995). *Çokkültürlü Yurttaşlık*. Çev., Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lemke, Jay L. (2008). "Identity, Development, and Desire: Critical Questions." *Identity Trouble: Critical Discourse and Contested Identities*. Carmen Rosa Caldas-Coulthard ve Rick Iedema (der.) içinde. New York: Palgrave MacMillan. 17- 42.
- Okin, Susan Moller (1999). "Is Multiculturalism Bad for Women?" *Is Multiculturalism Bad for Women? Susan Moller Okin, With Respondents*. Joshua Cohen vd. (Ed.) içinde. New Jersey: Princeton University Press. 7-27.

- Özdamar Akarçay, Gülbin (2012). *Etnograflar ve Fotoğrafçılara Yönelik Bir Etnografi Çalışması, Hacı Bektaş Veli Etkinliklerinin Foto-Etnografisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Özdamar Akarçay, Gülbin (2013). “Kutsalın Foto-etnografisi: Alevilerde İbadet ve Siyaset.” *Sahanın Sesleri: İletişim Araştırmalarında Etnografik Yöntem*. Hakan Ergül (der.) içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. 159-185.
- Özdamar Akarçay, Gülbin (2015). “Fotoğraf Sahaya İniyor Özdeşimsellik Yükseliyor.” *Kültür ve İletişim Dergisi*, 34: 76-99.
- Özdamar Akarçay, Gülbin (2019). “Ötekinin Gölgesi.” *Birikim Güncel*. <https://www.birikimdergisi.com/guncel/9745/otekinin-golgesi>. Erişim Tarihi: 1 Eylül 2020.
- Potter, Jonathan (1996). *Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*. Londra: Sage.
- Prosser, Jon ve Dona Schwartz (2006). “Sosyolojik Araştırma Sürecinde Fotoğrafın Yeri.” *Toplumbilim Dergisi*, 14: 101-112.
- Ramm, Christoph (2016). “Beyond ‘Black Turks’ and ‘White Turks’ – The Turkish Elites’ Ongoing Mission to Civilize a Colourful Society.” *ASIA*, 70(4), 1355–1385. Doi:10.1515/asia-2016-0035
- Rose, Gillian (2010). *Doing Family Photography*. Surrey: Ashgate
- Russon, John (1995). “Heidegger, Hegel, and Ethnicity: The Ritual Basis of Self-Identity.” *The Southern Journal of Philosophy*, 23: 509-532.
- Rutherford, Jonathan (1998). “Yuva Denilen Yer: Kimlik ve Farklılığın Kültürel Politikalar.” *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık*. Jonathan Rutherford (der.) içinde. Çev., İrem Sağlamer. İstanbul: Sarmal Yayınevi. 7-30.
- Said, Edward (2014). *Yersiz Yurtsuz, Anılar*. Çev., Aylin Ülçer. İstanbul: Metis.
- Samovar, Larry A. ve Richard E. Porter (2004). *Communication Between Cultures*. Belmont: Wadsworth/ Thomson Learning.

- Sennett, Richard. (2008). *Karakter Aşınması*. Çev., Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Slater, Don (1995). "Domestic Photography and Digital Culture." *The Photographic Image in Digital Culture*. Martin Lister (der.) içinde. Londra: Routledge. 129-46.
- Slattery, Martin (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Çev., Şebnem Özkan vd. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Somersan, Semra (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sontag, Susan (1999). *Fotoğraf Üzerine*. Çev., Reha Akçakaya. İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.
- Spence, Jo (1986). *Beyond the Family Album*. Londra: Virago.
- Spence, Jo ve Patricia Holland (der.) (1991). *Family Snaps: The Meanings of Domestic Photography*. Londra: Virago.
- Subaşı, Necdet (2008). *Sırrı Faş Eylemek: Alevi Modernleşmesi*. İstanbul: Ufuk Çizgisi.
- Swales, John (1990). "The Concept of Discourse Community." *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Boston: Cambridge UP. 21-32.
- Taylor, Charles (2018). "Tanınma Politikası." *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası*. Amy Gutmann (der.) içinde. Çev., Yurdanur Salman. İstanbul: YKY. 46-93.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2013). "Kanada Devleti'nin Göçmenlik Uygulamalarına Genel Bakış." <http://ottawa.emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/183468>. Erişim Tarihi: 21.02.2021.
- Ulu, Meltem. (2013). *Değişen İstanbul'un Tanıkları, Düğün ve Aile Fotoğrafları*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Weeks, Jeffrey (1998). "Farklılığın Değeri." *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık*. Jonathan Rutherford (der.) içinde. Çev., İrem Sağlamer. İstanbul: Sarmal Yayınevi. 85-100.

Wolbert, Barbara (2001). "The Visual Production of Locality: Turkish Family Pictures, Migration and The Creation of Virtual Neighborhoods." *Visual Anthropology Review*, 17(1): 21-35.